

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Факультет економічних наук
Кафедра управління земельними ресурсами

КОВАЛЬСЬКА ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА

ПРОЕКТ
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ОБГРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ
СІВОЗМІН ТА
ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ФЕРМЕРСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА «ЗА ГОРОЮ»

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи на
здобуття освітнього ступеня
«Бакалавр»

Миколаїв 2020

Бакалаврською роботою є рукопис

Робота виконана на кафедрі управління земельними ресурсами в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук
Лазарева Олена Володимирівна
Чорноморський національний
університет ім. Петра Могили
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри управління земельними ресурсами.

Рецензент: директор ТОВ «Український експертний Центр по вимірюванню та оцінці В.М. Совщак»

Захист відбудеться 22 червня 2020 р. об 9.00 годині на засіданні ЕК в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2а, корпус 10-П.

З бакалаврською роботою можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, корпус 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Актуальними проблемами земельної політики в Україні є створення сприятливих умов для формування ринку продовольства в контексті забезпечення продовольчої безпеки з утвердженням моделі, орієнтованої на екологізацію землекористування, збереження і відтворення родючості ґрунту. Йдеться про принципово нову модель сільськогосподарського землекористування, де першочерговим завданням є забезпечення темпів його сталого еколого-економічного зростання з наступним ефективним втіленням в життя. Необхідно знайти механізм органічного поєднання ефективного використання землі і її охорони, відстоювати відповідні позиції щодо ринку землі, організаційно-правових форм господарювання на землі, кваліфіковано захищати національні інтереси.

Тому на сучасному етапі важливо виробити механізм організаційного та ідеологічного забезпечення процесів використання землі, яке б ґрунтувалось на нових інноваційно-інтелектуальних підходах. Важливо відійти від латино-американської моделі використання землі, яка сформувалась на основі латифундій, а приблизити до європейської на засадах розвитку фермерських господарств, маючи під собою чітке законодавче забезпечення і фінансове підґрунтя.

Це майбутнє України, українського села і його людей.

Розгортання цих процесів ще більш актуально в умовах об'єднання територіальних громад з наступною передачею частини функцій від центральних органів державного управління на місця.

Механізм, який несе в собі позитивну роль у загальному соціально-економічному та екологічному розвитку країни, є землеустрій.

Враховуючи вище приведене, нами розроблено експериментальний проект землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування та впорядкування угідь фермерського господарства, в цьому і полягає актуальність роботи.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо ефективного екологічнобезпечного розвитку фермерського землекористування.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

- оцінити сучасний стан використання земель фермерського господарства;
- поглибити теоретико-методичні засади екологічнобезпечного землекористування;
- обґрунтувати екологічну складову землекористування;
- розробити інноваційні підходи до оптимізації структури посівних площ за критерієм бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті як головної умови екологічнобезпечного землекористування;
- встановити причинно-наслідкові зв'язки між темпами ерозії ґрунту і фактором контурно-меліоративної організації території;
- обґрунтувати склад земельних угідь, що забезпечує підвищення екологічної стабільності агроландшафту.

Об'єктом прикладного дослідження є процес формування екологічнобезпечного землекористування, що відповідає політиці утвердження соціальної і економічної моделі розвитку.

Предметом прикладного дослідження є методичні та прикладні засади використання землі.

Методи дослідження. Під час опрацювання земельпорядних рішень, що забезпечували еколого-економічне обґрунтування сівозмін і впорядкування угідь використовувались такі методи: монографічний (узагальнення існуючих підходів, які висвітлені у працях вчених); аналізу і синтезу (при дослідженні тенденцій розвитку сільськогосподарського землекористування); дедуктивний метод (при узагальненні еколого-економічної ефективності землекористування), абстрактно-логічний (узагальнення процесу використання землі, опрацювання висновків) та інші загальнонаукові методи.

Інформаційну базу для виконання роботи склали законодавчі акти та нормативні документи у сфері земельних відносин, науково-організаційні джерела Головного управління Держгеокадастру у Миколаївській області, Головного управління статистики.

Особистий внесок здобувача. Результати, отримані в роботі, належать автору особисто.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 62 сторінки комп'ютерного тексту. Список використаних джерел із 20 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, його методи та інформаційну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «**Аналітично-оглядова інформація по темі роботи**» проведено аналіз світогляду і філософського осмислення сучасного землеустрою та законодавче забезпечення раціонального сільськогосподарського землекористування. У структурі землевпорядних робіт знаходять відображення проекти, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування та впорядкування угідь сільськогосподарських підприємств, схеми землеустрою і техніко-економічне обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень, робочі проекти землеустрою, проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення та ін.

Високу роль землеустрою ми пов'язуємо з консолідацією земель, укрупненням земельних масивів, ліквідацією черезсмужжя, вкрапленням контурів ріллі, створенням екологічно стійкої структури агроландшафтів, дотримання контурної організації території із диференційованим використанням ріллі, у залежності від крутизни рельєфу.

Методологічні основи такої організації території закладені у результатах наукових досліджень Інституту землеробства УААН, над яким працювали О.Г. Тараріко, Л.Я. Новаковський та ін. Унікальність такого підходу полягає в тому, що ними весь простір орних земель розділено на 3 еколого-технологічні групи (ЕТГ). Перша група – схили від 0 до 3°, друга група – 3-7° і третя – понад 7°.

У другому розділі **«Концептуальні засади використання сільськогосподарських земель»** розглянули організаційно-економічні дії з підготовки територіального планування використання земель та провели аналіз територіально-просторового планування фермерського господарства. В основі заходів (дій) з підготовки територіального планування використання земель сільськогосподарських підприємств є Земельний кодекс України, прийнятий 25 жовтня 2001 року, зокрема ст. 184, де пунктом «ж» вказується на складання проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін, упорядкування угідь, а також розроблення заходів щодо охорони земель. Пізніше це питання знайшло своє відображення у законі України «Про землеустрій», де статтею 52 відзначається, що проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, що визначають:

- розміщення виробничих будівель і споруд;
- організацію землеволодінь і землекористувань з виділенням сівозміни, виходячи з екологічних та економічних умов, формування інженерної та соціальної інфраструктури;
- визначення типів і видів сівозмін з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського виробництва;

- складання схем чергування сільськогосподарських культур у сівозміні;
- проектування полів сівозмін;
- розробку плану переходу до прийнятої сівозміни;
- перенесення в натуру (на місцевість) запроєктованих полів сівозмін.

Розраховувала склад земельних угідь, їх площу і структуру.

Угіддя	Площа, га	Структура, %
Рілля	541,5	93,0
Сіножаті	11,9	2,0
Пасовища	10,4	1,8
Всього сільськогосподарських угідь	563,8	96,8
Господарський двір	0,9	0,2
Дороги	4,3	0,7
Лісосмуги	2,3	0,4
Під водою	10,9	1,9
Всього	582,2	100

Завдяки землеустрою досягається системний принцип при плануванні землекористування. Тільки завдяки землеустрою створюється можливість створити систему землеробства на якісно новій основі, впливати на рівень урожайності, запобігати руйнівним процесам у землекористуванні, підвищувати родючість ґрунту.

Цілком зрозуміло, що землеустрій являє собою складну систему, яка об'єднує землю і суб'єктів господарювання на землі. Цей зв'язок можна розглядати як вихід з однієї підсистеми і вхід в іншу, пов'язану з першою, з наступним виходом, але вже нової якості.

Виходячи з високої ролі землеустрою у системі використання землі в узагальненій формі приведено окремі функції, які на нього покладаються:

- розроблення загальнодержавної і регіональних програм використання і охорони земель;
- схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень;

- розроблення проектів землеустрою щодо встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних утворень;

- розроблення проектів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;

- розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок;

- проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і ін.

У третьому розділі **«Організаційно-економічні механізми удосконалення сільськогосподарського землекористування»** було оглянуто організацію угідь і сівозмін, впорядкування території сівозмін і угідь та концептуальні підходи до визначення ефективності використання землі.

Потенціал землеустрою є дуже великий, оскільки встановлюючи прядок на землі, досягається повне, правильне і ефективне використання кожної ділянки землі, створюються сприятливі умови для впровадження досягнення науки і техніки, поліпшення умов життя і праці людей. В міру розвитку сільського господарства зміщувались акценти у змісті землеустрою. Були перенесені його функції на отримання максимального виходу продукції шляхом розширення площ сільськогосподарських угідь, в першу чергу ріллі. В результаті цього були розорані крутосхили, сіножаті, пасовища, придорожні смуги і ін.

В подальшому екстенсивні методи збільшення виробництва продукції уступили місце інтенсивним методам, відповідно і змінилась роль землеустрою. Землеустрій того часу прикривав волюнтаристські дії керівників влади щодо структури посівних площ, видів культур і ін. не залежно від того, чи природно-кліматичні, демографічні умови дозволяли їх вирощувати і в яких кількостях.

В результаті цього одна сівозміна могла бути на все господарство (колгосп), без урахування рельєфу, ґрунтового покриву. Були пропозиції

робити такі сівозміни на декілька господарств, хоча згодом це виявилось недоречним. Сьогодні землеустрій вже потрібно розглядати під іншим кутом зору. Перехід до багатукладної економіки ринкового типу суттєво змінив підходи до методики землепорядного проектування у сільськогосподарських підприємствах. Тут мова йде про те, що якщо у умовах планової економіки основне завдання проектувальника полягало у «прив'язці» державного замовлення виробництва продукції до землі, що не враховувало біокліматичні ресурси і ін., то ринкова економіка диктує цілком інший, причому логічний, підхід.

У ґрунтозахисній сівозміні, власне, розміщення полів проведено з урахуванням контурно-меліоративної організації, тобто максимально приближено до пролягання горизонталей. Через це поля наділені такою ознакою, як неправильністю фігури, незалежно від того, що в результаті цього створюються не зовсім зручні просторово-територіальні умови про обробітку полів. Технологічна характеристика полів дає можливість визначити вартість виконаних робіт в тому чи іншому полі, застосувати комплекс агротехнічних заходів в рамках полів і ін. Більш детально характеристику полів сівозмін приведено у таблиці.

№ поля	№№ робочої ділянки	Площа, га	Показники						
			право власності	бал бонітету	довжина, м	ширина, м	конфігурація	схил, градусів	ґрунт
Польова сівозміна									
1	1	26,2	оренда	44	1050	249	прямок	0-1	чорноз
	2	52,5	оренда	44	800	656	неправ	0-1	чорноз
2	1	74,4	оренда	39	1050	708	прямок	0-1	чорноз
3	1	74,4	оренда	41	800	930	трапец	0-1	чорноз
4	1	46,7	оренда	40	1100	424	трапец	2-3	чорноз
	2	13,1	оренда	39	680	192	неправ	2-3	чорноз
	3	29,3	оренда	41	1200	244	неправ	2-3	чорноз
Всього		316,6							
Ґрунтозахисна сівозміна									

1	1	51,1	оренда	39	800	640	парале- лограм	3-5	чорноз
2	1	52,1	оренда	39	800	651	трапец	3-5	чорноз
3	1	28,2	оренда	41	850	332	неправ	5-7	чорноз
	2	26,6	оренда	40	850	313	неправ	5-7	чорноз
Всього		158,0							

Аналіз практики господарської діяльності на землі об'єктивно показує, що продуктивність українських чорноземів поки що залишається не високою. Спираючись на досвід країн Європейського Союзу, можна зробити незаперечний висновок, що продуктивність українського гектара землі у 8-10 разів є нижчою, наприклад, від польського і т.д., хоча рівень родючості чорноземного ґрунту України є вищий від рівня всіх країн Європи. Причин такого стану є багато, але значна доля падає і на недоліки територіальної організації сільськогосподарського виробництва. Сюди можна віднести відсутність системи землеробства, яка б спиралась на контурно-меліоративну організацію території із диференційованим використанням орних земель, втрати продукції рослинництва, зумовлені відсутністю науково-обґрунтованих сівозмін, невпинне зниження природної родючості ґрунту, некеровані процеси розвитку водної і вітрової ерозії, виснаження ґрунту.

ВИСНОВКИ

В господарській практиці фермерських господарств повинен домінувати інтенсивно-екологічний спосіб використання землі. Центральною і провідною ланкою досягнення поставленої мети є науково обґрунтована організація земельної території господарства. Цій вимозі відповідає контурно-меліоративна організація території, суть якої полягає у диференційованому використанню орних земель за характером крутості схилів.

Контурно-меліоративну організацію території необхідно розглядати у сукупності з агротехнічними, лісомеліоративними, просторово-

територіальними та гідротехнічними заходами у нерозривній єдності та взаємозв'язку.

Цільовим аспектом розвитку землеустрою має бути оптимізований склад земельних угідь, який би відповідав вимогам екологічної стабільності господарства. За результатами проекту землеустрою коефіцієнт екологічної стабільності за проектом склав 0,23, що на 0,11 більше, ніж він був на час складання проекту.

Еколого-економічне використання орних земель знайшло своє відображення у трансформації 57,5 га ріллі, розміщеної на схилах понад 7° під сіножаті, які будуть використовуватись у системі сінокосозміни.

Головною і незамінною ланкою землеробства є раціональна структура посівних площ та ефективна система сівозмін. Нові реалії використання орних земель вказують на необхідне забезпечення балансу гумусу в ґрунті. Тільки досягнення цієї умови свідчить про правильність проектного рішення. Якщо на ґрунтах першої еколого-технологічної групи ґрунтів не має обмежень у виборі і розміщенні культур у сівозміні, то на ґрунтах другої еколого-технологічної групи проектується тільки зерно-трав'яні або трав'яно-зернові сівозміни.

Розміщення прибережної захисної смуги вздовж водної артерії є невід'ємною складовою збереження у найкращих барвах довкілля. Прибережна захисна смуга як водорегулювальні лісові насадження служить доброю основою регулювання мікроклімату відповідної території, виконують роль екологічних коридорів, збереження біорізноманіття і ін.

АНОТАЦІЯ

Ковальська В.С. Проект еколого-економічного обґрунтування системи сівозмін та впорядкування територій фермерського господарства «За горою» – Рукопис.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня Бакалавр за спеціальністю 193 – Геодезія і землеустрій. – Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, 2020.

В роботі проаналізовано наукові основи планування сучасного землеустрою, оцінка стану використання сучасних земель та землеустрій територій орних земель.

Зроблено аналіз та оцінку природно-кліматичним умовам досліджувальної території; економічного стану об'єктів впорядкування території; характеристиці просторових умов об'єкта господарської діяльності. Обґрунтовано роль і місце землеустрою в країні. Акцентовано увагу на механізмі формування проекту землеустрою щодо еколого-економічного обґрунтування системи сівозмін та впорядкування територій.

Ключові слова: землеустрій, впорядкування території, проект землеустрою, сівозміни, сільськогосподарське землекористування.

ANNOTATION

Kovalska V.S. Project of ecological and economic substantiation of the system of crop rotations and landscaping of the farm "Behind the mountain" - Manuscript.

Thesis for the qualification level Bachelor degree in specialty 193 - Surveying and Land Management. – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2020.

The paper analyzes the scientific basis of modern land management planning, assessment of the state of use of modern lands and land management of arable lands.

The analysis and assessment of natural and climatic conditions of the research area is made; the economic condition of the objects of landscaping; characteristics of the spatial conditions of the object of economic activity.

The role and place of land management in the country are substantiated. Emphasis is placed on the mechanism of formation of the land management project on the ecological and economic substantiation of the crop rotation system and landscaping.

Key words: land management, landscaping, land management project, crop rotation, agricultural land use.